

กระบวนการสะสมทุนเบื้องต้น
บริเวณพื้นที่ชายแดนไทย - กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก
The Process of Primitive Accumulation of Capital in Thailand - Cambodia
Border of Eastern Coastal Provinces

จุฑามาศ ชูสุวรรณ (Juthamat Choosuwat)¹

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (Preecha Piamphongsant)²

¹นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรรัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Candidate, Doctor of Political Science Program in Political Economy and Governance, Faculty of Political
Science and Law, Burapha University

²อาจารย์ที่ปรึกษาคุณุฎีนิพนธ์, ดร. ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา

Dr., Department of Political Science, Faculty of political science and law, Burapha University

E-mail: juthamat@go.buu.ac.th

Received: 20 August 2018

Revised: 21 November 2018

Accepted: 18 January 2019

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท ทลไก และกระบวนการแปลงสภาพของการสะสมทุนเบื้องต้นมาเป็นการสะสมทุนแบบทุนนิยมในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก ผลการศึกษา พบว่า 1) บริบทสำคัญที่ก่อให้เกิดกระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 2532-2534 มีผลให้เกิดกระบวนการพัฒนาของระบบทุนนิยมอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก รัฐบาลไทยในยุคพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาลไทยกับประเทศเพื่อนบ้านจากสนาามรบเป็นสนาามการค้าในปี พ.ศ. 2533 ส่งผลให้กระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นตามแนวชายแดนจังหวัดตราดและจังหวัด

เกาะกงสามารถขับเคลื่อนได้อย่างก้าวหน้า 2) กลไกที่สำคัญในการสะสมทุนเบื้องต้น ได้แก่ กลไกของรัฐไทย ทั้งกลไกด้านเศรษฐกิจในรูปแบบการค้าชายแดน และกลไกด้านการเมืองในรูปของจุดผ่านแดน และกลไกของรัฐบาลกัมพูชา ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากที่รัฐบาลส่วนกลางสามารถเข้าไปปกครองดินแดนทั้งหมดในประเทศได้ รัฐบาลแห่งชาติของทั้งสองประเทศ ก็คือ รัฐบาลกัมพูชาและรัฐบาลไทยได้สนับสนุนให้เกิดกระบวนการสะสมทุนทั้งในระดับจังหวัดและระดับชาติ 3) กระบวนการแปลงสภาพของการสะสมทุนเบื้องต้นมาเป็นการสะสมทุนแบบทุนนิยม พบว่า มีพลวัตอยู่ในกระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นเป็นหลัก กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงจากการสะสมทุนในธุรกิจสินค้าไปสู่ธุรกิจ सेवा และเป็นธุรกิจสีขาวในปัจจุบัน ความพยายามในการแปลงสภาพจากการสะสมทุนเบื้องต้นไปสู่การสะสมในลักษณะทุนนิยมปรากฏให้เห็นเด่นชัดจากการทำการ เกษตรขนาดใหญ่ แต่ก็ไม่สามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีพลวัตได้ ข้อค้นพบจากการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีการสะสมทุนเบื้องต้นในกลุ่มมาร์กซิสต์ ไม่มีทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งมีความสมบูรณ์ในตนเอง ที่จะอธิบายถึงการสะสมทุนเบื้องต้นในพื้นที่ชายแดนของประเทศไทยได้ เนื่องจากแนวคิดเบื้องต้นของ David Harvey และ Karl Marx ต่างก็เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานจากตะวันตก โดยในกรณีของ Karl Marx เกิดจากบริบทในอดีต ส่วนในกรณีของ David Harvey เกิดจากบริบทปัจจุบันในยุค โลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่ ดังนั้น ในการใช้แนวคิดดังกล่าว อาจต้องมีการปรับให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโลกที่เปลี่ยนไป

คำสำคัญ: กระบวนการสะสมทุนเบื้องต้น, ชายแดนไทย-กัมพูชา, ชายฝั่งทะเลตะวันออก

Abstracts

The research aimed to study the context, mechanism and process of primitive accumulation of capital in Thailand-Cambodia border of Eastern coastal provinces. The results of the study were as follows; 1) The important context of the primitive accumulation of capital in the Eastern coastal area was the globalization trend after the downfall of the Soviet Union during 1989–1991. This context made the development process of capitalism widespread all over the world. Thai Government led by Prime Minister General Chatchai Choonhavan initiated Converting a Battlefield to a Market Place Policy in 1990. This caused the progress in the primitive accumulation of capital process in the border area in the Trat and Koh Kong Province. 2) Important mechanisms in the primitive accumulation of capital included Thai state mechanism both border trade as an economic mechanism and various forms of immigration checkpoints as a political one. Moreover, mechanism of Cambodian Government which developed after national government had already taken control the whole area of the country. National governments in both countries, Thailand and Cambodia, had promoted the process of capital accumulation at both the provinces

ตลาดมืด การค้าที่ได้รับอนุญาตตามข้อตกลง (Sale on Consignment License) ไปสู่การค้าการค้าในรูปแบบสากล ซึ่งเป็นการค้าที่อยู่ในรูปแบบภายใต้กรอบของกฎหมายในสถานะปกติ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, 2557)

เมื่อพิจารณาพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดจันทบุรีและตราดนั้นเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อธุรกิจชายแดนอย่างยิ่งในอนาคต เนื่องจากมีมูลค่าการค้าเพิ่มสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดด โดยคาดการณ์กันว่าหลังเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (เออีซี) แล้ว ธุรกิจการค้าชายแดนแห่งบูรพาทิศจะเกิดความมั่งคั่งมหาศาล เนื่องจากทั้งสองจังหวัดอยู่ในแผนพัฒนาที่เรียกว่าเส้นทางเศรษฐกิจ อันเป็นเส้นทางเชื่อมโยงระหว่างไทย-กัมพูชา-เวียดนาม โดยมีโครงการพัฒนาแนวระเบียงเศรษฐกิจตอนใต้ (Southern Economic Corridor) เชื่อมโยงพื้นที่เศรษฐกิจสำคัญระหว่างไทย-กัมพูชา-เวียดนาม และเชื่อมโยงกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างกัน เพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการขยายตัวทางการค้าการลงทุน ทั้งภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรมและการบริการ

การสะสมทุนหลังการเปิดจุดผ่านแดน และการขยายตัวของธุรกิจชายแดน ภายใต้การดำเนินนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้าในพื้นที่ชายแดนของจังหวัดจันทบุรีและตราด จะพบว่าปรากฏการณ์ของการสะสมทุนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนดังกล่าวนี้ มีลักษณะที่เรียกว่าการสะสมทุนเบื้องต้น (primitive accumulation of capital) กล่าวคือ เป็นรูปแบบการสะสมทุนที่ไม่ได้ใช้กลไกทางเศรษฐกิจในความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่างนายทุนกับแรงงานโดยตรง แต่ใช้กลไกนอกเหนือจากเศรษฐกิจ เช่น การทำธุรกิจใต้ดิน (underground economy) การใช้กลไกทางการเมืองและกลไกรัฐ การผูกขาดทางการค้า เป็นต้น

จากการสำรวจงานวิจัยเกี่ยวกับการสะสมทุนในประเทศไทยจะพบว่า นักวิชาการที่ศึกษาพัฒนาการของทุนนิยมไทย ที่ผ่านมามีได้แยกแยะและเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาการสะสมทุนในระบบทุนนิยม (capitalist accumulation of capital) และการสะสมทุนเบื้องต้นออกมาอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น งานของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2546) สุทธิ ประศาสน์เศรษฐ (2523) และอะกิรา ซุเอฮิโร (Suchiro, 1989) ดังนั้น การศึกษาพัฒนาการของทุนนิยมไทยจึงไม่เห็นภาพของการสะสมทุนเบื้องต้นซึ่งเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การสะสมทุนแบบทุนนิยม

จะพบว่าการศึกษาการสะสมทุนในประเทศไทยตั้งแต่อดีตให้ความสำคัญกับทฤษฎีการสะสมทุนแบบทุนนิยม และละเลยการใช้แนวคิดการสะสมทุนเบื้องต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจะใช้กรณีศึกษาการสะสมทุนในจังหวัดชายแดนของชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเพื่อชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีการสะสมทุนเบื้องต้นมีความสอดคล้องกับพัฒนาการของทุนนิยมไทยหรือไม่ และมากน้อยเพียงใดในการวิเคราะห์

อย่างไรก็ดี การสะสมทุนเบื้องต้นในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออกมีรูปแบบแตกต่างจากการสะสมทุนเบื้องต้นในสมัยที่คาร์ล มาร์กซ์ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ Capital (Harvey, 2003) ดังนี้

1. ในบริบทของการสะสมทุน พบว่า ในอดีตการสะสมทุนเบื้องต้นเกิดขึ้นในช่วงการพัฒนาทุนนิยมภายในประเทศจากระบบศักดินาของยุโรปไปสู่ระบบทุนนิยม ในขณะที่การสะสมทุนเบื้องต้นในปัจจุบันเกิดขึ้นภายใต้การพัฒนาทุนนิยมของกระแสโลกาภิวัตน์

2. ในแง่ของพื้นที่เป้าหมายการสะสมทุน พบว่า ในอดีตการสะสมทุนเบื้องต้นมุ่งดึงส่วนเกินจากภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรม แต่ในปัจจุบันพื้นที่เป้าหมายอยู่ที่การขูดรีดสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสำคัญ

3. ในแง่ผลกระทบที่เกิดจากระบวนการสะสมทุนในอดีต มุ่งการผลักดันให้คนจนในภาคเกษตรกรรมเป็นกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรม (proletarianization) แต่ในปัจจุบันกระบวนการสะสมทุนพยายามช่วงชิงจนทำให้คนจนไม่มีที่ไป

ดังนั้น ผู้วิจัยคาดว่า การใช้ทฤษฎีการสะสมทุนในรูปแบบเอเชียจะช่วยพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาทุนนิยมไทย ในแง่มุมใหม่ได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการสะสมทุนเบื้องต้นในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก

2. เพื่อเข้าใจกลไกการสะสมทุนเบื้องต้นในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก

3. เพื่อศึกษากระบวนการแปลงสภาพ (transformation) ของการสะสมทุนเบื้องต้นมาเป็นการสะสมทุนแบบทุนนิยมในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก

ทบทวนวรรณกรรม (แนวคิด ทฤษฎี)

ในงานวิจัยนี้จะใช้แนวคิดการสะสมทุนเบื้องต้นในการตีความแบบใหม่ ซึ่งเรียกว่า การสะสมทุนเบื้องต้นที่มีความต่อเนื่องยั่งยืน (Inherent-Continuous Primitive Accumulation) แทนแนวคิดการสะสมทุนเบื้องต้นในรูปแบบเก่า การตีความแนวเก่าถือว่าการสะสมทุนเบื้องต้นเป็นเหตุการณ์เพียงช่วงเดียวในประวัติศาสตร์ก่อนการเกิดวิธีการผลิตแบบทุนนิยม (Historical Primitive Accumulation) แต่การตีความแนวใหม่ถือว่าการสะสมทุนเบื้องต้นเป็นสิ่งที่ถือว่ามีอย่างต่อเนื่องยั่งยืน หมายความว่า เมื่อก่อเกิดวิธีการผลิตแบบทุนนิยมแล้วก็ยังคงมีกระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นดำรงอยู่ควบคู่กับการสะสมทุนในวิธีการผลิตแบบทุนนิยม (Capitalist Accumulation Capital) ที่ตั้งอยู่บนฐานของความสำคัญระหว่างทุนกับแรงงาน แนวคิด

การสะสมทุนเบื้องต้นแบบใหม่นี้มีลักษณะที่สำคัญ คือ (De Angelis, 2001; Midnight Notes Collective; Bonefeld, 2001; Perelman, 2004)

1. การสะสมทุนเบื้องต้นเป็นรากฐาน (Basis) ของวิธีการผลิตแบบทุนนิยม หมายความว่า การสะสมทุนเบื้องต้นเป็นพลังหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาทุนนิยม ดังนั้น จึงมีบทบาทต่อเนื่องในฐานะที่ทุนต้องใช้กลยุทธ์การสะสมทุนเบื้องต้นในเป็นรากฐานในการสะสมทุนตามปกติเสมอ

2. การสะสมทุนเบื้องต้นในปัจจุบันอาศัยลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) เป็นอุดมการณ์ในการสร้างความชอบธรรมสำหรับการปฏิบัติการในขณะที่การสะสมทุนเบื้องต้นในอดีตอาศัยแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองแบบคลาสสิก (Classical Political Economy) เป็นอุดมการณ์หลัก

3. การสะสมทุนเบื้องต้นในปัจจุบัน เกิดขึ้นในบริบทของอิทธิพลกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีต่อประเทศโลกที่สามในเอเชีย แอฟริกาและลาตินอเมริกา ในขณะที่การสะสมทุนดังกล่าวในอดีต เกิดขึ้นจากอิทธิพลภายในประเทศเป็นสำคัญ เช่น อังกฤษในอดีตการวิเคราะห์อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกโดยให้ความสำคัญต่อปัจจัยภายนอกในฐานะที่เป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ภายในประเทศ ดังนั้น การพัฒนาทุนนิยมในจังหวัดที่ศึกษาจึงเป็นการวิเคราะห์ที่มีการเชื่อมโยงกับภายนอก แต่มีรากเหง้าอยู่ภายในประเทศ (External Links and Internal Roots) ผลที่ตามมาก็คือ การเกิดสภาวะฟุ้งฟิงใน ที่นี้จึงมิใช่การกำหนดแต่ฝ่ายเดียวจากภายนอก (External Determinism) แต่เป็นการสร้างเงื่อนไขจากภายนอกที่เรียกว่า การฟุ้งฟิงเชิงโครงสร้าง (Cardoso and Faletto, 1979: xxi, 26-27)

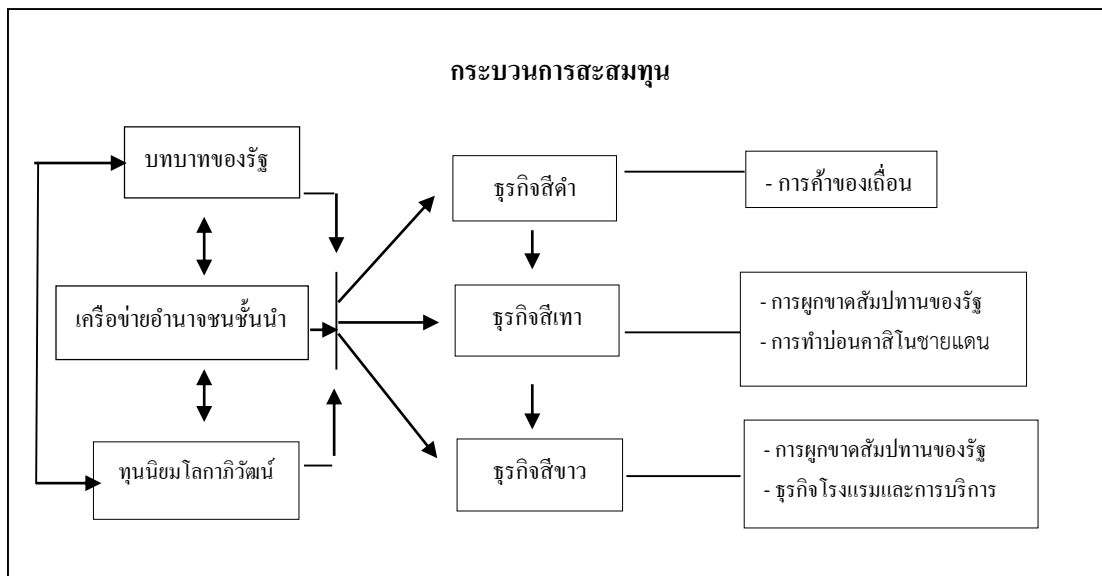
4. การสะสมทุนเบื้องต้นในปัจจุบันอาศัยรูปแบบที่มีความหลากหลายมากกว่าการเน้นการผลักดันชาวไร่ชาวนาออกจากที่ดินของตนเอง (Land Enclosures) ดังที่เกิดขึ้นในกรณีของประเทศอังกฤษปลายศตวรรษที่ 14 รูปแบบที่หลากหลายในปัจจุบัน เช่น การสูญเสียที่ดินจากปัญหาวิกฤตหนี้สิน นอกจากนี้ กลุ่มเป้าหมายที่มุ่งแยกปัจจัยการผลิตมิใช่เป็นเพียงผู้ผลิตสินค้ารายย่อยเท่านั้นแต่รวมไปถึงการทำลายกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชนและควบคุมพื้นที่ทางสังคม เพื่อมิให้ชนชั้นกรรมาชีพใช้ในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ตนเอง

ตัวแทนความคิดที่ดีความการสะสมทุนเบื้องต้นในแนวใหม่นี้ พัฒนามาตั้งแต่ Rosa Luxemburg (2003) มาจนถึง Samir Amin (2007) และ Immanuel Wallerstein (1974) ในขณะที่ผู้นิยมให้การตีความแบบเก่า ได้แก่ Lenin, Maurice Dobb, Paul Sweezy

เนื่องจากแนวคิดเบื้องต้นของ David Harvey และ Karl Marx ต่างก็เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานจากตะวันตก โดยแนวคิดดังกล่าวก่อเกิดจากบริบทในอดีตซึ่งมานานแล้ว และในปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่อาจต้องมีการปรับให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโลกที่เปลี่ยนไป อีกทั้งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่ชายแดนของประเทศไทย ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการปรับใช้แนวคิดให้เหมาะสมกับบริบททุนชายแดนท้องถิ่น

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาการสะสมทุนเบื้องต้นในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ของจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบจำลองไว้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 แบบจำลองการสะสมทุนเบื้องต้นในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ของจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

วิธีการวิจัย

ผู้วิจัยจะใช้วิธีวิทยาวิภาษวิธี (Dialectic) แนวเศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงบูรณาการซึ่งวิเคราะห์มุมมอง 2 ด้านของวิธีการสะสมทุนซึ่งมีความขัดแย้งโดยวิเคราะห์ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ของมิติต่างๆ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม เครือข่ายอำนาจ และบริบทที่เกี่ยวข้อง โดยเลือกธุรกิจในพื้นที่บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นหน่วยในการศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวของธุรกิจชายแดนที่เติบโตหลังจากนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า และมีรูปแบบของการสะสมทุนที่มีลักษณะที่เรียกว่าการสะสมทุนเบื้องต้น (Primitive Accumulation of capital) กล่าวคือ เป็นการสะสมทุนที่ไม่ได้ใช้กลไกทางเศรษฐกิจในความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับแรงงานโดยตรง แต่ใช้กลไกนอกเหนือจากเศรษฐกิจ เช่น การทำธุรกิจใต้ดินผิดกฎหมาย (underground economy) การใช้กลไกทางการเมือง และรัฐ การผูกขาดทางการค้า เป็นต้น ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ของการทำธุรกิจชายแดนในจังหวัดจันทบุรีและตราด

การเลือกกรณีตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ จะพิจารณาเลือกตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีการสะสมทุนเบื้องต้นที่มีอยู่เดิม มีความสอดคล้องกับพัฒนาการของทุนนิยมไทยหรือไม่ มากน้อยเพียงใดในการวิเคราะห์ ซึ่งการสะสมทุนพื้นที่บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงใต้มีรูปแบบของการสะสมทุนที่มีลักษณะที่เรียกว่าการสะสมทุนเบื้องต้นที่มีรูปแบบนอกเหนือจากทฤษฎีการสะสมทุนที่กล่าวถึงในบทที่ 2 โดยจะเลือกกรณีศึกษา 2 กรณี คือ

1. กรณีศึกษาชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณจังหวัดตราด
 2. กรณีศึกษาชายแดนไทย-กัมพูชา บริเวณจังหวัดจันทบุรี
- การเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้วิธีการวิจัยในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เอกสาร เอกสารที่จะใช้ในการวิจัยนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 การวิจัยจากเอกสารชั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูล เช่น เอกสารทั่วไป รายงานข่าวทางหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

1.2. การวิจัยจากเอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เป็นเอกสารที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบต่างๆ เช่น เอกสารทางราชการ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) วิธีการสัมภาษณ์ที่จะใช้ในการวิจัยนี้มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi- Structured or Guided Interview) โดยอาศัยแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือ

2.2 การสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการหรือแบบไม่มีโครงสร้าง (Informal or unstructured Interview) กล่าวคือ มีเพียงคำถามวิจัยเป็นแนวสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ในที่นี้จะกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยเป็นอย่างดี

2.3 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในที่นี้หมายถึง ประสบการณ์จากการสังเกตที่ได้ลงไปสัมผัสรูปแบบ และกระบวนการ การทำธุรกิจในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา

การตรวจสอบข้อมูลในที่นี้จะใช้รูปแบบ ดังนี้

1. การตรวจสอบการสัมภาษณ์โดยใช้แหล่งข้อมูลที่ต่างกันระหว่างเอกสารการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในภาคสนาม

2. การตรวจสอบการสัมภาษณ์โดยใช้ผู้สัมภาษณ์ที่สถานะ หรือจุดยืนที่ต่างกันกระบวนการสะสมทุนเบื้องต้น

การวิเคราะห์ข้อมูลในที่นี้จะใช้การวิเคราะห์แนวประวัติศาสตร์บนกรอบทฤษฎีการสะสมทุนเบื้องต้น การวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นการตีความข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2555, หน้า 182-183)

1. การจัดหมวดหมู่ของข้อมูลให้เป็นระบบ การจัดข้อมูลให้เป็นระบบเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น การจำแนกประเภทข้อมูล (Typological Analysis or Taxonomy Analysis) หรือการแบ่งช่วงทางประวัติศาสตร์ (Periodization) เป็นต้น

2. การวิเคราะห์กระบวนการ (Procession Analysis) เป็นการจำแนกกิจกรรมที่ต่อเนื่องตามลำดับเวลา เช่น การวิเคราะห์ตารางลำดับเวลา (Time-Ordered Matrix) ในเชิงคุณภาพ เป็นต้น

ผลการศึกษา

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง พบว่า ปัจจัยเชิงบริบทสำคัญที่ก่อให้เกิดกระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก เกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์หลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี พ.ศ. 2532-2534 มีผลให้เกิดกระบวนการพัฒนาของระบบทุนนิยมอย่างแพร่หลายไปทั่วโลกก็คือ การปรับเปลี่ยนนโยบายของรัฐไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะประเทศในกลุ่มอินโดจีน ด้วยการประกาศใช้นโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้าสมัยรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในปี พ.ศ. 2533 เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อสร้างสันติภาพที่ถาวรให้เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และร่วมมือกันทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมโดยไม่ถูกปิดกั้นโดยอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกัน รวมทั้งดำเนินการประสานงานให้มีการเจรจาความร่วมมือระหว่างเขมร 4 ฝ่าย เพื่อยุติการสู้รบ ซึ่งถือเป็นการใช้การทูตแนวใหม่ คือการส่งสัญญาณทางการทูตเพื่อทำให้ประเทศที่มีอุดมการณ์และระบอบการปกครองต่างกัน สามารถหันมาร่วมมือกันในด้านที่ไม่มีความขัดแย้งกันได้ นั่นก็คือ ทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ทุกประเทศในอินโดจีนหันมาเจรจาหรือกับไทยด้านการค้าการลงทุน

ผลของการใช้นโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจและสังคมบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในช่วงก่อนการประกาศใช้นโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า ธุรกิจชายแดนจะมีลักษณะเป็นธุรกิจที่ไม่เป็นทางการ และมีข้อจำกัดในการค้าจากภาวะสงครามระหว่างประเทศ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตของการประกาศกฏอัยการศึก แต่ภายหลังนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นตลาดการค้า ได้ส่งผลดีต่อการค้าชายแดนซึ่งปกปิดและลักลอบค้าขายกันมานาน ให้กลายเป็นการค้าที่ถูกกฎหมายและสร้างรายได้เข้าประเทศอย่างมหาศาล

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง พบว่า หลังประกาศนโยบายโดยอาศัยนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้าแล้วกระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นตามแนวชายแดนจังหวัดตราดและจังหวัดเกาะกงจึงสามารถขับเคลื่อนได้อย่างก้าวหน้ากลไกหลัก 2 รูปแบบใหญ่ๆ คือ

1. กลไกด้านเศรษฐกิจ ในรูปของการค้าชายแดนจันทบุรีและตราด
2. กลไกด้านการเมือง ในรูปของการกำหนดจุดผ่านแดนในพื้นที่ชายแดนจังหวัดจันทบุรีและตราด

กลไกด้านเศรษฐกิจที่มีพัฒนาการออกมาในรูปแบบการค้าชายแดนจังหวัดจันทบุรีและตราดเป็นพัฒนาการทางการค้าในรูปแบบต่างๆ ตามสถานการณ์ในพื้นที่ชายแดน รูปแบบการค้าชายแดนในเขตจังหวัดจันทบุรีและตราดสามารถสรุปรูปแบบออกเป็น 3 รูปแบบดังนี้

1. การค้าแบบตลาดมืด การค้าแบบตลาดในพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ในจังหวัดจันทบุรี พบว่าภาวะสงครามตามแนวชายแดนในเขตชุมชนบ้านคลองใหญ่ได้ก่อให้เกิดการค้าชายแดนของชาวบ้านโดยเริ่มตั้งแต่การค้าขนาดเล็กเกี่ยวกับสินค้าที่จำเป็นในช่วงสงครามซึ่งยังถือว่าเป็นยุทธปัจจัยในการนิยมของฝ่ายความมั่นคง

กรณีของชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดตราด ก็ไม่แตกต่างจากพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาจังหวัดจันทบุรี กล่าวคือ ลักษณะพื้นที่ชายแดนดังกล่าวได้รับผลกระทบมาจากการเกิดสงครามจนประชาชนต้องมีการย้ายถิ่นของประชาชนไปมาระหว่างจังหวัดตราด และจังหวัดเกาะกงเพื่อหนีภัยสงครามในยุคนั้น แต่ก็มีมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนชายแดนด้วยกัน จุดที่มีลักษณะเฉพาะของพื้นที่ชายแดนจังหวัดตราด ก็คือการเสียดินแดนในจังหวัดเกาะกงซึ่งเป็นดินแดนของไทยที่รู้จักกันในนามว่า ประจัญตคีรีเขตให้กับฝรั่งเศสในสมัยที่ปกครองประเทศกัมพูชา การเสียดินแดนดังกล่าวทำให้ประชาชนจังหวัดเกาะกงซึ่งเดิมมีสัญชาติไทยต้องกลายเป็นคนสัญชาติกัมพูชาไปโดยปริยาย ดังนั้น พื้นที่ชายแดนดังกล่าวมีความสำคัญขึ้นมาด้วยอาศัยเครือข่ายของคนไทยสองแผ่นดิน ระหว่างจังหวัดตราดและจังหวัดเกาะกงนั่นเอง เครือข่ายของคนไทย สองแผ่นดินที่เกิดขึ้นโดยกลุ่มชนชั้นนำคนไทยที่อาศัยอยู่ในเกาะกงได้กลายมาเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ

การค้าแบบตลาดมืดนั้นถือเป็นการซื้อขายกันระหว่างประชาชนในบริเวณแนวชายแดนของทั้งสองประเทศ รูปแบบการค้าเป็นแบบไม่เป็นทางการหรืออาจเรียกว่าเป็นการค้านอกระบบที่ไม่ผ่านพิธีการทางศุลกากร นอกจากนี้อาจมีการแอบแฝงการค้าสินค้าที่ผิดกฎหมายด้วย เช่น อาวุธสงคราม ยาเสพติด เป็นต้น

2. การค้าที่ได้รับอนุญาตตามข้อตกลง (Sale on Consignment License) เป็นการค้าตามช่องทางที่รัฐอนุมัติตามช่องทางศุลกากร ช่องทางการค้ารูปแบบนี้ในกรณีพื้นที่ชายแดนจังหวัดจันทบุรีและตราดนั้นจะพบว่าเป็นช่องทางการค้าที่เกิดขึ้นมาจากการค้าขนาดเล็กของชาวบ้านตามแนวชายแดนหลังจากที่มีการผ่อนปรนเกี่ยวกับนโยบายที่ถือว่าสินค้าเป็นยุทธปัจจัยในช่วงสภาวะสงคราม ช่องทางการค้าในรูปแบบนี้ก็

ทำให้พ่อค้าขนาดเล็กที่อยู่ตามแนวชายแดนสามารถสะสมทุนได้โดยการขนส่งสินค้าผ่านรถกระบะแทนที่จะเป็นการสะพานเป้ ดังเช่น ภาวะสงคราม

อย่างไรก็ดีในปัจจุบันการค้าชายแดนไทย-กัมพูชา ในจังหวัดจันทบุรีพบว่า มีการเข้ามาครอบงำของธุรกิจการค้าขนาดใหญ่ของกลุ่มชนชั้นนำทหาร และนักธุรกิจท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี เป็นต้น สำหรับพื้นที่ชายแดนจังหวัดตราดจะพบว่ากลุ่มที่มีบทบาททางเศรษฐกิจการค้าคือ กลุ่มคนไทยสองแผ่นดิน

3. การค้าแบบสากล (normal trade) เป็นการค้าที่อยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายในภาวะปกติ เช่น ในภาวะที่ไม่มีสงครามระหว่างชายแดนเกิดขึ้น ในกรณีของชายแดนไทย-กัมพูชา เขตจังหวัดจันทบุรีและตราดนั้น จุดเปลี่ยนรูปแบบการค้าจากเดิมมาสู่ระบบการค้าแบบสากลนั้นเริ่มอย่างกว้างขวางเมื่อรัฐบาลสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ประกาศนโยบายเปลี่ยนสนาามรบเป็นสนาามการค้า ทำให้การค้าระหว่างไทยและกัมพูชาสามารถดำเนินได้ตามปกติโดยไม่ต้องพิจารณาสินค้าส่วนใหญ่ว่าเป็นยุทธปัจจัยเช่นเดิมอีกต่อไป การค้าประเภทนี้เป็นการค้าที่มีการซื้อขายสินค้าผ่านพิธีการทางศุลกากร เป็นการค้าที่มีระเบียบแบบแผนและมีการเสียภาษีอย่างถูกต้อง มีการเก็บข้อมูลเป็นสถิติ อาจอยู่ในรูปของการประกอบค้าของบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคลบริษัท ห้างร้านต่างๆ เป็นต้น

กลไกด้านการเมือง ในรูปของจุดผ่านแดนจุดผ่านแดนในเขตจังหวัดจันทบุรีและตราดนั้นเริ่มต้นจากภาวะสงครามในพื้นที่ชายแดน เนื่องจากภาวะสงครามทำให้มีความต้องการสูงในการใช้สินค้า ดังนั้นจึงนำไปสู่การเกิดขึ้นมาของการค้าชายแดนได้ง่าย อย่างไรก็ตามในการเดินทางเข้า-ออกระหว่างประเทศเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้านั้นจะมีทั้งรูปแบบที่ถูกกฎหมายและรูปแบบที่ไม่ถูกกฎหมาย รัฐไทยจึงจำเป็นต้องกำหนดจุดผ่านแดนในการเข้า-ออกให้ชัดเจนเพื่อเป็นการควบคุมผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคงของประเทศ โดยได้มีการกำหนดเป็นจุดผ่านแดนที่ใช้กันอยู่ปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1. จุดผ่านแดนถาวร มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนทั้งสองประเทศ และยานพาหนะ สามารถสัญจรไปมาเพื่อการค้า การท่องเที่ยว และกิจกรรมอื่นๆ โดยได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลของทั้งสองประเทศ ในส่วนของประเทศไทยนั้น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ลงนามในประกาศกระทรวงมหาดไทยตามที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบ และจะมีผลบังคับใช้เมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษา ปัจจุบันมีจุดผ่านแดนถาวรในเขตชายแดนจังหวัดตราดและจันทบุรี 3 แห่ง คือ จุดผ่านแดนถาวรบ้านหาดเล็ก ต.หาดเล็ก อ.คลองใหญ่ จ.ตราด จุดผ่านแดนถาวร บ้านฝักกาด ตำบลคลองใหญ่ ตำบลโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี และจุดผ่านแดนถาวรบ้านแหลม อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี

2. จุดผ่านแดนชั่วคราว เป็นจุดที่มีการเปิดเพื่อผ่อนผันให้มีการผ่านแดนได้โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะกิจภายในห้วงเวลาที่กำหนดไว้แน่นอน และเป็นกิจกรรมที่ต้องไม่มีผลกระทบด้านความมั่นคงปลอดภัย เมื่อผ่อนผันครบกำหนดเวลา หรือบรรล่วัตถุประสงค์แล้ว ก็จะปิดจุดผ่านแดนทันที โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ลงนามในประกาศกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการเปิดจุดผ่าน

แดนชั่วคราวตามความเห็นชอบของคณะกรรมการพิจารณาการเปิดจุดผ่านแดนของสำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ ปัจจุบันมีจุดผ่านแดนชั่วคราวเพียง 1 แห่ง ที่ชายแดนด้านพม่า (ด่านเจดีย์สามองค์ อ. สังขละบุรี จ. กาญจนบุรี)

3. จุดผ่อนปรนเพื่อการค้ามีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านด้านมนุษยธรรมและส่งเสริมความสัมพันธ์ของประชาชนในระดับท้องถิ่น การผ่อนปรนในที่นี้จะอนุญาตให้มีการค้าขายสินค้าอุปโภค-บริโภค และยารักษาโรคที่จำเป็น ซึ่งผู้มีอำนาจระดับท้องถิ่นของทั้งสองฝ่ายได้เห็นชอบร่วมกัน ทั้งนี้การประกาศเปิดจุดผ่อนปรนเป็นอำนาจของผู้ว่าราชการจังหวัด และต้องได้รับความเห็นชอบจากกระทรวงมหาดไทยก่อนด้วย จุดผ่อนปรนเพื่อการค้าในพื้นที่จังหวัดตราด ปัจจุบัน มี 2 แห่ง ประกอบด้วยจุดผ่อนปรนการค้าบ้านหมื่นด่าน ต. บ่อพลอย อ. บ่อไร่ จ. ตราด ติดกับบ้านศาลเจ้า อ. ส้มหลูด จ. พระตะบอง ประเทศกัมพูชา และจุดผ่อนปรนการค้าบ้านมะม่วง ต. นนทรี อ. บ่อไร่ จ. ตราด ติดกับบ้านฉอระกา อ. ตำรุค จ. พระตะบอง ประเทศกัมพูชา เพื่อเป็นการซื้อขายสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภคในท้องถิ่น และในอนาคตหากผลักดันให้มีการเปิดเป็นจุดผ่านแดนถาวรได้จะช่วยในการส่งเสริมการท่องเที่ยวระหว่างประชาชนทั้ง 2 ประเทศ ส่วนจุดผ่อนปรนการค้าตามแนวชายแดนจังหวัดจันทบุรีนั้น มีด้วยกัน 5 แห่งคือจุดผ่อนปรนการค้าบ้านซบตารี จุดผ่อนปรนการค้าบ้านสวนส้ม จุดผ่อนปรนการค้าบ้านบึงชนั่งล่างจุดผ่อนปรนการค้าบ้านหมื่นด่าน และจุดผ่อนปรนการค้าบ้านมะม่วง

4. จุดผ่านแดนตามธรรมชาติ มีลักษณะเป็นจุดผ่านเข้าออกของประชาชนทั้งสองประเทศ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ โดยไม่มีกฎหมายมากำหนดดังนั้นจุดผ่านแดนตามธรรมชาติจึงมิได้มีหลักฐานรองรับจากทางราชการของทั้งสองประเทศ สินค้าส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าที่ผิดกฎหมาย

ภายใต้บริบทการเปลี่ยนนโยบายจากสนามรบเป็นสนามการค้าของรัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณได้นำไปสู่กระบวนการการสะสมทุนเบื้องต้นในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออกอย่างเห็นได้ชัด โดยมีกลไกสำคัญที่ช่วยในการสะสมทุนเบื้องต้นตามแนวชายแดนจังหวัดตราดและจันทบุรี ก็คือกลไกรัฐ การใช้กลไกรัฐในกระบวนการสะสมทุน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงด้วยกัน คือในช่วงแรกจะใช้กลไกรัฐในเขตปกครองพิเศษ ที่เป็นอิสระ โดยเปรียบเทียบกับอำนาจรัฐส่วนกลาง และในท้ายที่สุดก็ต้องใช้กลไกรัฐแห่งชาติมาช่วยในการสะสมทุนเบื้องต้น

การใช้กลไกรัฐในเขตปกครองพิเศษจะเห็นได้ชัดจากกรณีการสะสมทุนตามแนวชายแดนจังหวัดจันทบุรี เราพบว่า ในเขตปกครองพิเศษ ซึ่งเกิดจากการต่อสู้ในสงครามโค่นล้มรัฐบาลเขมรแดง ถึงแม้ว่ารัฐบาลแห่งชาติจะสามารถมีชัยชนะต่อเขมรแดงได้แต่ก็ไม่สามารถยึดครองพื้นที่ของประเทศกัมพูชาได้ทั้งหมด ดังนั้น ในบางพื้นที่หรือบางจังหวัดยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของเขมรแดง เช่น พื้นที่จังหวัดไพลินของกัมพูชา พบว่า พื้นที่เหล่านี้จึงถูกกำหนดเขตปกครองพิเศษที่รัฐบาลไม่สามารถเข้ายึดครองได้และด้วยความจำเป็นของกลุ่มทหารในการสะสมทุนที่มีอำนาจในพื้นที่เขตปกครองพิเศษก็จะสนับสนุนจากกระบวนการสะสมทุนในเขตพื้นที่ของตน ได้แก่ ธุรกิจเหมืองพลอย การตัดไม้ และการทำบ่อนคาสิโน อย่างไรก็ตาม ในยุค

ที่เขมรแดงถูกเวียดนามบุก และสามารถยึดครองราชธานีพนมเปญ เมืองหลวงของกัมพูชาได้ ห้วงเวลาดังกล่าวบริเวณแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ได้เกิดการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มพันธมิตรเพื่อหวังผลประโยชน์บางอย่างระหว่างชนชั้นนำสามกลุ่ม โดยเริ่มจากการสะสมทุนจากการทำเหมืองพลอย กลุ่มชนชั้นนำทั้ง 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

1. กลุ่มชนชั้นนำทหารไทย นำโดยพลเอกยุทธ กลุ่มนี้มียุทธศาสตร์ต้องการที่จะสนับสนุนเขมรแดงเพื่อเป็นกันชนให้กับประเทศไทยจากการรุกรานของเวียดนาม
2. กลุ่มชนชั้นนำทหารของเขมรแดงในเขตจังหวัด ไพลิน ซึ่งนำโดยนายสมพร ผู้ว่าราชการจังหวัด ไพลิน กลุ่มนี้มีเป้าหมายในการต่อต้านการรุกรานของประเทศเวียดนามโดยตรง
3. กลุ่มชนชั้นนำท้องถิ่นจันทบุรีที่ต้องการเข้าไปขุดพลอยหรือทำเหมืองพลอยจากจังหวัด ไพลิน ซึ่งเป็นจังหวัดที่ถือว่ามียพลอยไพลินที่สวยงามที่สุดในโลก

การใช้รัฐบาลแห่งชาติมาช่วยเป็นกลไกในการสะสมทุน ตามแนวชายแดนตราดและจันทบุรี เกิดขึ้นหลังจากที่รัฐบาลส่วนกลางสามารถเข้าไปปกครองดินแดนทั้งหมดในประเทศไทยได้ ในการสะสมทุนดังกล่าว มีการใช้รัฐบาลแห่งชาติทั้งสองประเทศก็คือรัฐบาลกัมพูชาและรัฐบาลไทย ดังพื้นที่ที่เห็นได้ชัดก็คือ ชายแดนจังหวัดตราด ในกรณีของกลุ่มทุนเสียฟัด สุภาภา ผู้ใช้ทั้งกลไกของรัฐกัมพูชาและรัฐไทย โดยผ่านการสร้างเครือข่ายในเชิงอุปถัมภ์กับผู้นำทางการเมืองในฝ่ายรัฐบาลของทั้งสองประเทศ

เครือข่ายของรัฐไทยกับเสียฟัดเกิดขึ้นมาในช่วงที่เสียฟัดเริ่มมีธุรกิจสัมปทานบุหรี่ยาจากประเทศกัมพูชา โดยเสียฟัดเริ่มต้นด้วยการมีเครือข่ายกับผู้นำพรรคการเมืองใหญ่ที่เป็นรัฐบาลในกลุ่มของนายสนั่น ขจรประศาสน์ เลขานุการของพรรคการเมืองใหญ่ในขณะนั้น โดยอาศัยหน่วยงานประสานงานของพรรคในจังหวัดตราดภายใต้การนำของพันเอกสาคร กิจวิริยะ ที่เป็นผู้แทนในจังหวัดตราดในยุคนั้นเป็นตัวเชื่อมร้อยเครือข่ายทำให้เสียฟัดเข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อพรรคการเมืองใหญ่ ในฐานะกลุ่มทุนที่สนับสนุนเงินให้กับพรรค ดังนั้น เสียฟัดจึงได้รับการสนับสนุนจากการที่รัฐบาลไทยโดยการนำของพรรคประชาธิปัตย์ในการเจรจากับประเทศจีนเกี่ยวกับการยึดเรือบรรทุกบุหรี่ยาของเสียฟัด การเปิดจุดผ่านแดนถาวรที่บ้านหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ การเป็นตัวแทนจำหน่ายไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคไทย ไปยังจังหวัดเกาะกง

เครือข่ายของรัฐกัมพูชา กับเสียฟัด เป็นเครือข่ายเชิงอุปถัมภ์กับนายสุนเซน โดยนายสุนเซนมีบทบาทในฐานะที่เป็นลูกพี่ผู้ให้ความสะดวกในเรื่องการสัมปทาน ในขณะที่ เสียฟัดมีบทบาทเป็นเสมือนลูกน้องที่คอยรับใช้ จัดหาผลประโยชน์ให้กับลูกพี่จนมีผู้กล่าวว่า “เสียฟัดเป็นกระเป๋าสตางค์ของสุนเซน” ความจำเป็นที่จะต้องเชื่อมร้อยเครือข่ายภายนอกของเสียฟัดเกิดจากการได้ปรับเปลี่ยนแบบการสะสมทุนจากธุรกิจที่ผิดกฎหมาย หรือกึ่งผิดกฎหมายมาสู่ธุรกิจที่ถูกกฎหมายในรูปแบบสัมปทาน เช่น การสัมปทานบ่อนกาสิโนเกาะกง ช่องจอม และพนมเปญ การผลักดันให้เขตพื้นที่ชายแดนเกาะกง-หาดเล็กเป็นเศรษฐกิจพิเศษ การสัมปทานการเช่าที่ดินเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจในรูปแบบการลงทุนขนาดใหญ่ (Plantation)

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่สาม พบว่า กระบวนการแปลงสภาพ (transformation) ของการสะสมทุนเบื้องต้นมาเป็นการสะสมทุนแบบทุนนิยมในบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก พบว่า มีพลวัตอยู่ในกระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นเป็นหลัก กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงจากการสะสมทุนในธุรกิจสีดำไปสู่ธุรกิจสีเทา และเป็นธุรกิจสีขาวในปัจจุบัน ดังนี้

การสะสมทุนในธุรกิจสีดำ ซึ่งถือว่าเป็นธุรกิจที่ผิดกฎหมาย ได้แก่ การค้าของเถื่อน

การสะสมทุนในธุรกิจสีเทา ซึ่งเป็นธุรกิจที่มีทั้งด้านที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมายด้วยกัน เช่น การผูกขาดสัมปทานของรัฐเกี่ยวกับการทำเหมืองพลอย การตัดไม้และการดูตราชายในแม่น้ำ รวมถึงการจัดทำบ่อนคาสีโนชายแดน

การสะสมทุนในธุรกิจสีขาว ซึ่งเป็นธุรกิจที่ถูกกฎหมาย เช่น ธุรกิจโรงแรม และการผูกขาดสัมปทานของรัฐ

ความพยายามในการแปลงสภาพจากการสะสมทุนเบื้องต้นไปสู่การสะสมในลักษณะทุนนิยมปรากฏให้เห็นเด่นชัดจากการทำการเกษตรขนาดใหญ่ (Plantation) แต่ก็ไม่สามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีพลวัตในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงกระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นจากธุรกิจสีดำไปสู่ธุรกิจสีเทาและธุรกิจสีขาวในบริเวณชายแดนจังหวัดตราดและจันทบุรีนั้น เริ่มต้นจากการค้าของเถื่อน ซึ่งถือว่าเป็นธุรกิจผิดกฎหมาย และเป็นธุรกิจแรกที่น่ามาสู่การสะสมทุน ต่อมา การสะสมทุนเบื้องต้นในเขตชายแดนก็ได้พัฒนาไปสู่การผูกขาดสัมปทานของรัฐบาลกัมพูชา รวมถึงการปกครองในเขตพิเศษที่เป็นอิสระจากรัฐบาลกลาง เช่น การสัมปทานบุหรี่ปั้วต่างประเทศ การสัมปทานดูตราชายในแม่น้ำแม่น้ำครางครีน, จังหวัดเกาะกง การสัมปทานทำเหมืองพลอยการตัดไม้รวมถึงการตั้งบ่อนคาสีโนในเขตปกครองพิเศษ ซึ่งทั้งหมดนี้ถือเป็นการสัมปทานที่ถูกกฎหมายเพื่อเป็นการสะสมทุนจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ แต่ก็มีด้านที่ผิดกฎหมายคือ การดูตราชายที่กระทบต่อสภาพแวดล้อมหรือการสัมปทานโดยอำนาจในเขตการปกครองพิเศษที่ยังไม่มีอำนาจเต็มรูปแบบของรัฐบาลแห่งชาติ นอกจากนี้ยังมีธุรกิจสีเทาอีกประเภทหนึ่งคือ การตั้งบ่อนคาสีโน ภายใต้อำนาจรัฐบาลแห่งชาติ ซึ่งมีทั้งด้านที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย คือการสัมปทานที่ถูกกฎหมายจากรัฐบาลกลาง ในขณะที่เดียวกันก็จะมีธุรกิจการฟอกเงินที่แอบแฝง กระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นในช่วงสุดท้าย เป็นกรณีของเสียฟัดที่ต่อจากธุรกิจสีดำและสีเทา ก็คือ ธุรกิจโรงแรมเกาะกง ซึ่งถือว่าเป็นธุรกิจสีขาวที่รองรับนักท่องเที่ยว แต่ก็ยังไม่ถือว่าการสะสมทุนแบบทุนนิยมโดยตรง เนื่องจากการแสวงหาผลประโยชน์ของเสียฟัดได้มาจากการทุจริตแรงงานของพนักงานโรงแรมโดยตรง แต่เกิดจากการผูกขาดการทำธุรกิจโรงแรมในเขตชายแดนเกาะกงที่อยู่ตรงข้ามจังหวัดตราด

ความพยายามของเสียฟัดที่จะแปลงสภาพกระบวนการสะสมทุนจากการสะสมทุนเบื้องต้นไปสู่การสะสมทุนแบบทุนนิยม คือ การริเริ่มทำไร่ขนาดใหญ่ (Plantation) ได้แก่ ธุรกิจอ้อยและน้ำตาลในเขตชายแดนจังหวัดตราด ซึ่งถือว่าเป็นธุรกิจทุนนิยมทางการเกษตรของนายฟัด สุภาภา นั้น ไม่สามารถประสบ

ผลสำเร็จเป็นวิธีการผลิตแบบทุนนิยมได้ เนื่องจาก ต้นทุนราคาน้ำตาลมีราคาสูงจนไม่อาจจะแข่งขันกับน้ำตาลในประเทศไทย

อภิปรายผลการศึกษา

ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาในตามหัวข้อสรุปผลการศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จากทฤษฎีการสะสมทุนเบื้องต้นที่สำรวจมาแล้วจากบทที่ 2 ดังนี้

เราพบว่า กระบวนการสะสมทุนในพื้นที่ชายแดนของฝั่งทะเลตะวันออก ในจังหวัดตราดและจันทบุรีนั้น มีลักษณะของการสะสมทุนเบื้องต้น (primitive accumulation of capital) เป็นหลัก การสะสมทุนเบื้องต้น เมื่อเปรียบเทียบกับกระบวนการสะสมทุนในระบบทุนนิยม จะพบความแตกต่างได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ กระบวนการสะสมทุนในระบบทุนนิยมเป็นกระบวนการนำมูลค่าส่วนเกิน (surplus value) มาลงทุนเพิ่มลงไปบนทุนที่มีอยู่เดิม เพื่อแสวงหามูลค่าส่วนเกินมาให้มากขึ้นอีก ดังนั้น จึงเป็นการชูตริคหรือเอาเปรียบกันโดยใช้กลไกทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ในขณะที่การสะสมทุนเบื้องต้นนั้น จะใช้กลไกที่นอกเหนือจากเรื่องเศรษฐกิจ (non-economic) เป็นหลัก เช่น การใช้อำนาจรัฐ การใช้อิทธิพล การผูกขาดเพื่อแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ รวมถึงกลไกทางการค้าและการบริการ

อย่างไรก็ดี เมื่ออภิปรายถึงทฤษฎีการสะสมทุนเบื้องต้นในกลุ่มมาร์กซิสต์ ซึ่งผู้วิจัยได้สำรวจออกมาเป็น 3 ทฤษฎีใหญ่ๆ คือ

1. ทฤษฎีการสะสมทุนเบื้องต้นภายในประเทศ (Domestic Primitive Accumulation)
2. ทฤษฎีการสะสมทุนเบื้องต้นแบบอาณานิคม (Colonial Primitive Accumulation)
3. ทฤษฎีการสะสมทุนระดับโลก แบบเสรีนิยมใหม่ (Neo Liberalism Global Primitive Accumulation)

Accumulation)

ข้อค้นพบในวิทยานิพนธ์นี้ ได้ชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีทั้งสามไม่มีทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งมีความสมบูรณ์ในตนเองที่จะอธิบายถึงการสะสมทุนเบื้องต้นในบริเวณชายแดนไทยกัมพูชา จังหวัดจันทบุรีและตราดได้ เนื่องจากแนวคิดเบื้องต้นของ David Harvey และ Karl Marx ต่างก็เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานจากตะวันตก โดยแนวคิดดังกล่าวก่อเกิดจากบริบทในอดีตซึ่งมานานแล้ว และในปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์และเสรีนิยมใหม่อาจต้องมีการปรับให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโลกที่เปลี่ยนไป อีกทั้งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่ชายแดนของประเทศไทย ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าข้อค้นพบในวิทยานิพนธ์นี้จะต้องมีการบูรณาการระหว่างทฤษฎีการสะสมทุนระดับโลก แบบเสรีนิยมใหม่ ของ David Harvey กับมาร์กซ์เข้าด้วยกัน ดังนี้

1. Harvey ได้นำเสนอแนวคิดใหม่ในการสะสมทุนเบื้องต้นที่เรียกว่า การสะสมทุนโดยการยึดแย้ง (Accumulation by Dispossession) โดยให้ความสำคัญต่อการริบทรัพย์ของส่วนรวม (The enclosure of the commons) การริบทรัพย์ของส่วนรวมในปัจจุบันมี 4 รูปแบบหลัก ๆ คือ การแปรรูปให้เป็นของเอกชน (Privatization) การแปลงทุกอย่างเป็นการเงิน (Financialization) การจัดการและชักใยวิกฤตเศรษฐกิจ (The management and Manipulation of Crises) และการจัดสรรปันส่วนใหม่ของรัฐ (State Redistributions) แนวคิดการสะสมทุนโดยการยึดแย้งของ Harvey ดังกล่าว สอดคล้องกับข้อค้นพบในคดียุติพันธุ์เกี่ยวกับการสะสมทุนเบื้องต้นในแนวชายแดนไทยกัมพูชา จังหวัดจันทบุรีและตราดที่ไม่ได้เน้นกระบวนการยึดที่ดินมาจากชาวนา แต่เป็นการเข้าไปริบทรัพย์ของส่วนรวมทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพย์สินทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรด้านพลอย ป่าไม้ ทรายในแม่น้ำ การสัมปทานบ่อนกาสิโนชายแดน การผูกขาดการขายไฟฟ้าจากประเทศไทย และการจัดทำเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ของนายทุน ดังนั้น การสะสมทุนเบื้องต้นในปัจจุบันอาศัยรูปแบบที่มีความหลากหลายมากกว่าการเน้นการผลักดันชาวไร่ชาวนาออกจากที่ดินของตนเอง (Land Enclosures) ดังที่เกิดขึ้นในกรณีของประเทศอังกฤษปลายศตวรรษที่ 14 รูปแบบที่หลากหลายในปัจจุบัน เช่น การสูญเสียที่ดินจากปัญหาวิกฤตหนี้สิน นอกจากนี้กลุ่มเป้าหมายที่มุ่งแยกปัจจัยการผลิตมิใช่เป็นเพียงผู้ผลิตสินค้ารายย่อยเท่านั้นแต่รวมไปถึงการทำลายกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชนและควบคุมพื้นที่ทางสังคม

2. การสะสมทุนเบื้องต้นตามแนวชายแดนไทยกัมพูชาจังหวัดตราดและจังหวัดจันทบุรี เช่น การลงทุนบ่อนกาสิโนชายแดน เกิดขึ้นในบริบทของอิทธิพลกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีต่อชายแดนไทยกัมพูชา โดยพบว่า บ่อนกาสิโนที่เกิดขึ้นดังกล่าวมิใช่เป็นเพียงการลงทุนระหว่างนายทุนในประเทศกัมพูชาและประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นทุนที่มาจากทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นจีน มาเลเซีย เกาหลี ลาสเวกัส เป็นต้น ดังนั้น จึงไม่สอดคล้องกับทฤษฎีการสะสมทุนเบื้องต้นภายในประเทศ ที่ว่าการสะสมทุนเบื้องต้นในอดีต เกิดขึ้นจากอิทธิพลภายในประเทศเป็นสำคัญ เช่น อังกฤษในอดีตอย่างไรก็ดี การวิเคราะห์อิทธิพลของโลกาภิวัตน์จากข้อค้นพบของคดียุติพันธุ์นี้ควรให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในเชิงโลกาภิวัตน์กับปัจจัยภายใน โดยปัจจัยในเชิงโลกาภิวัตน์มีฐานะที่เป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อสถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ภายในประเทศ ดังนั้น การสะสมทุนเบื้องต้นในชายแดนของจังหวัดที่ศึกษาจึงควรใช้การวิเคราะห์การเชื่อมโยงกับปัจจัยโลกาภิวัตน์ แต่มีรากเหง้าอยู่ภายในประเทศ (External Links and Internal Roots)

3. อย่างไรก็ดี แนวคิดการสะสมทุนโดยการยึดแย้งของ Harvey ที่ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการใช้อำนาจไปในแบบที่ใช้กำลังบังคับและการยินยอมพร้อมใจคู่กันไปได้ นั้น ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ของการสะสมทุน ในแนวชายแดนไทยกัมพูชา จังหวัดจันทบุรีและตราด เนื่องจาก ในกระบวนการที่ยึดทรัพย์ของส่วนรวมมาใช้ในการสะสมทุนนั้น ข้อค้นพบในคดียุติพันธุ์ชี้ให้เห็นว่าเป็นการใช้อำนาจแบบที่ต้องใช้ความรุนแรงทั้งในการใช้กำลังและใช้กฎหมายบังคับ ในลักษณะที่เรียกว่า การใช้อำนาจสั่งการ (hard power) เช่น การใช้กำลังทหารของเขมรแดงในจังหวัดโพธิ์เงิน เพื่อให้สัมปทานขุดพลอย ดัดไม้และทำบ่อนกาสิโน

หรือการออกกฎหมายให้สัมปทานมาบังคับเกี่ยวกับการขุดทรายในแม่น้ำ เป็นต้น ดังนั้น จึงควรบูรณาการแนวคิดการสะสมทุนเบื้องต้นของมาร์ก ที่เน้นถึงบทบาทของรัฐ ในศตวรรษที่ 15-16 ของยุโรปที่ใช้ความรุนแรงบังคับและใช้กฎหมายของรัฐสภาเป็นกลไกสำคัญ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีข้อเสนอแนะที่เป็นนัยยะในเชิงนโยบายที่สำคัญดังนี้

1. ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการสะสมทุนเบื้องต้นบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียง มีผลกระทบทั้งเชิงบวก (ด้านสว่าง) และเชิงลบ (ด้านมืด) จากกระบวนการสะสมทุน กล่าวคือ ในด้านสว่างนั้นก่อให้เกิดการเติบโตของเศรษฐกิจในเขตพื้นที่ชายแดนของจังหวัดจันทบุรีและตราด และมีความเจริญก้าวหน้าในเขตพื้นที่ชายแดนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการค้าในแบบสากลตามปกติหรือการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยใช้เทคโนโลยีขั้นสูงในรูปแบบนิคมอุตสาหกรรม แต่ในขณะเดียวกันก็พบว่าการสะสมทุนเบื้องต้นก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบ เช่น การทำลายทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นแร่พลอย ป่าไม้หรือการขุดทรายในแม่น้ำลำคลองซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านในกัมพูชา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการจัดการกับปัญหาผลกระทบในเชิงลบที่เกิดขึ้นกับประชาชน โดยกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการสร้างคุณธรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม (ecologies justice) ซึ่งในเขตพื้นที่ชายแดนกัมพูชาทางฝั่งภาคตะวันออกเฉียง

2. ผลการศึกษาดังกล่าวในวิทยานิพนธ์ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสะสมทุนเบื้องต้นบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงมีผลวัดจากธุรกิจสีดำที่ผิดกฎหมาย เช่น การขายของเถื่อนในทะเลไปสู่ธุรกิจสีเทาที่มีทั้งด้านที่ถูกกฎหมายและด้านที่ผิดกฎหมาย เช่น การลงทุนบ่อนกาสิโนชายแดนที่มีสัมปทานตามกฎหมายในการเล่นพนันแต่ก็มีกระบวนการฟอกเงินอยู่เบื้องหลังด้วยผลวัดของการสะสมทุนเบื้องต้นดังกล่าวยังพัฒนาไปสู่ธุรกิจสีขาวที่ถูกกฎหมาย เช่น การลงทุนลงแรงท่องเที่ยวหรือการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นต้น อย่างไรก็ตามในปัจจุบันธุรกิจด้านแนวชายแดนภาคตะวันออกเฉียงที่ศึกษาพบว่า มีลักษณะของรูปแบบผสม (mixed form) ระหว่างธุรกิจดำ สีเทา และสีขาวซึ่งไม่ต้องรับผิดชอบในการดำเนินธุรกิจ (accountability) ต่อสังคม ดังนั้นจึงควรมีการออกแบบบรรษัทภิบาล (corporate governance) และกระบวนการรับผิดชอบต่อสังคม (corporate social responsibility) สำหรับการลงทุนในเขตชายแดน

3. ผลการศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ชี้ให้เห็นว่า การสะสมทุนเบื้องต้นบริเวณพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาของจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียง เป็นผลมาจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกภายใต้

จุฬามาศ ชูสุวรรณ/ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ ดังนั้น จึงมิใช่เป็นเพียงธุรกิจระหว่างประเทศไทยกับกัมพูชาเท่านั้น แต่มีกลุ่มทุนทั่วโลกมาร่วมลงทุนในธุรกิจชายแดนประเภทสีขาว ซึ่งเป็นธุรกิจที่มีกฎหมายรองรับ เพื่อเป็นหลักประกันในการลงทุน เช่น ธุรกิจคาสีโนชายแดน พบว่า มีการลงทุนจากทั่วโลกไม่ว่าจะเป็นทุนลาสเวกัส ทุนจีน มาเก๊า ทุนมาเลเซีย ทุนเกาหลีใต้ ทุนกัมพูชา รวมทั้งทุนไทย เป็นต้น ดังนั้น ในการวางนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมธุรกิจชายแดน ต้องให้ความสำคัญต่อผู้กระทำการที่มาลงทุนในชายแดน ในเชิงที่เป็นระบบโลก ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศศูนย์กลางกับประเทศส่วนรอบข้างที่แตกต่างจากยุทธศาสตร์ของทฤษฎีพึ่งพิงในอดีต

รายการอ้างอิง

- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. (2555). *วิธีวิทยาการวิจัยทางสังคม*. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. (2557). *เครือข่ายชนชั้นนำทางเศรษฐกิจการเมืองและผลกระทบของบ่อนคาลิโนตามชายแดนไทย-กัมพูชาในเขตจังหวัดภาคตะวันออก*. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2546). *ลัทธิเศรษฐศาสตร์การเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. (2523). *วิวัฒนาการเศรษฐกิจไทย ไทยศึกษา (หน่วยที่ 3)*
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช. กรุงเทพฯ: วิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, กลุ่มเศรษฐศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Amin, S. (2007). Accumulation and development: a theoretical model: African of Political Economy. *Review of African Political Economy*, 1(1), 9-26.
- Midnight Notes Collective; Bonefeld, W. (2001). *Capital and its subtitle: A note on the meaning of Critique*. London: Macmillan.
- Cardoso, F., & Faletto, E. (1979). *Dependency and development in Latin America*. California: University of California Press.
- De Angelis, M. (1999). Primitive accumulation. In *Encyclopedia of Political Economy Value 2*. (Edited by Philip Anatomy O'Hara). London and New York: Rout ledge.
- Harvey, D. (2003). *The New Imperialism*. New York: Oxford University Press.
- Karl, M. (1976). *Capital Volume I*. New York: Penguin Groups.
- Perelman, M. (2004). *The invention of capitalism: Classical political economy and the secret history of primitive accumulation*. Durham: Duke University Press.
- Luxemburg, R. (2003). *The Accumulation of Capital, translated by Agnes Schwarzschild*. London and New York: Routledge.
- Suehiro, A. (1989). *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*. Tokyo: The Center for East Asia Cultural Studies.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World System, Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.